

Универзитета у Београду, Правни факултет, Београд

DOI 10.5937/kultura17570851

УДК 343.97

316.624

прегледни рад

КУЛТУРА И КРИМИНАЛИТЕТ

Сажетак: *Рад представља покушај да се расплете сложени међуоднос културе и криминалитета. После прецизирања које од многобројних у науци заступљених значења ове две категорије усвајамо, биће указано на две врсте релација које криминологија може успоставити између њих. Анализа је заснована пре свега на англосаксонској литератури, али ће на крају бити указано и на то колико је питање односа културе и криминалитета актуелно овде и сада.*

Кључне речи: *култура, злочин, криминалитет, културна трансмисија, поткултура, млади, миграције*

Уместо увода:

прво одређење садржине основних појмова

Као и већина излагања у криминологији, управо зато што се ради о релативно младој науци о човеку и друштву, и ово ће почети са прецизирањем кључних категорија којима се бавимо у раду – култура¹ и криминалитет.

Када се ради о првом појму, чини се да је Артур Бергер² у праву када сматра да је најпотпунија дефиниција културе она која је дата у *Речнику социологије и сродних наука*: „култура је заједнички назив за све чиниоце људског понашања који се стичу и преносе путем симбола који носе значења; то је назив за све продукте људских заједница, које не укључују само језик, начин производње алата, индустрију, уметност, науку, право, начин владања, морал и религију – него

1 Иако је рад намењен за објављивање у истоименом Часопису, аутор сматра да и овде треба на почетку отклонити дилему које значење му се овде даје.

2 Berger, A. (2000) The Meaning of Culture, *A Journal of Media and Culture*, No 2.

и материјалне артефакте који опредмећују нематеријалне културне творевине (градња насеобина, путева и слично)”³.

При дефинисању злочина (као појединачне појаве) и криминалитета (као укупности таквих дела на одређеном простору и у датом временском периоду), и овде постоји мноштво схватања чији број се – што представља својеврстан парадокс – са развојем криминологије као централне науке која се бави злочином / криминалитетом не смањује. Некадашње религиозно схватање које је изједначавало злочин и грех, у доба конституисања друштвених наука наслеђује Диркемова дилема да ли се ради о правној (кршење норми кривичног права) или о социолошкој категорији (кршење друштвених правила која штите фундаментална добра и вредности једне средине); у међувремену злочин је схватан и као израз телесне или душевне болести појединца, као социјални процес, као израз друштвене дезорганизације, као вид кршења људских права⁴.

Седамдестих година XX века све је ово додатно искомпликовано ствар са појавом теорије интеракционизма и етикетања, а још више продором концепције социјалног конструктивизма из психологије у друштвене науке. Изворно, социјални конструктивизам наглашава значај културног контекста у разумевању онога што се догађа у друштву и њиме се конструише сазнање засновано на тој спознаји⁵. Примењено у криминологији, то схватање злочин / криминалитет сматра друштвеним конструктима, другим речима, те категорије немају никакав супстанцијални садржај који их суштински одређује и омогућава нам да их разликујемо од других појава.

Неспорно је да у наведеном има доста истине; правна одредба злочина јесте преуска (мноштво изузетно опасних понашања било је и остало несанкционисано), неодређена и зависи од структуре моћи (државни органи, односно њихови представници – уместо да штите грађане и њихова

3 Fairchild, H. (1967) *Dictionary of Sociology and Related Sciences, Totalwa: Littelfield, Adams & Co.* p. 80.; Сличну одредбу наводе и други аутори. Тако полски криминолози Кроликовска (Krolikowska) и Милецки (Utrat-Milecki) (2010:109) сматрају да култура обухвата „све материјалне и духовне продукте човека, нације или ере који карактеришу ниво развоја друштва, групе или појединца на одређеном простору у датом временском периоду”.

4 Видети: Ignjatović, Đ. (2016) *Kriminologija*, 13. izd., Beograd: Pravni fakultet UB, str. 22.

5 Видети: King, B. (2001) Social Constructivism, in: *Emerging Perspectives on Learning, Teaching and Technology*, ed. Orley, M. <http://projects.coe.uga.edu/epltt> (21. 07. 2017).

добра од најтежих облика угрожавања – често некажњено врше забрањена дела)⁶, али се ипак чини да везивање појма злочин за инкриминације предвиђене у кривичном праву да је најбољи основ за научно бављење овом проблематиком⁷.

*Култура и криминалитет –
двострука повезаност*

Пошто смо прецизирали значење кључних појмова, потребно позабавити се њиховим међуодносом. Већ на први поглед, очигледно је да се ради о узајамној вези која се огледа у томе што је:

- стање криминалитета у датој средини и начин на који се реагује на таква понашања битан елемент њене културе;
- са друге стране, културни чиниоци имају снажан утицај на јављање криминалног понашања (а тиме и на стање криминалитета).

У даљем излагању позабавићемо се неким аспектима ове узајамне везе која спада у најизазовније аспекте криминолошких истраживања који су, и поред богате (стране) литературе, далеко од тога да се сматрају до краја разрешеним.

*Криминалитет и његова контрола као одраз културе
једне средине*

На почетку би требало подсетити на реченицу једног средњовековног мислиоца који је у време тадашњег правног партикуларизма (свака државица, кнежевина и војводство имали су сопствене правне норме) човеку који полази на пут у непознату средину као најбољи начин да схвати у какву средину се запутио – препоручивао да прочита њен кривични закон.

Шта ће се сматрати најтежим неприхватљивим понашањима која повлаче снажан израз неодобравања у датој средини зависи од вредносног система (која се добра и права сматрају највреднијим), другим речима – од културе која у њој доминира. Могло би се навести мноштво доказа за ову тврдњу, а ми ћемо поменути деликт богохуљења (вређања Бога) који је у Средњем веку сматран тешким злочином, а у Новом је у

6 Чемблисов (Chambliss) (1989:1314) „од државе организовани криминалитет” о коме је први пут излагао у свом Председничком саопштењу на годишњем скупу Америчког криминолошког удружења 1988.

7 Дакле, и сада се можемо сложити са оним што је пре више деценија тврдио Торстен Селин (Sellin) (1938:19), чије теоријске ставове ћемо касније представити): „правна одредба злочина је непрецизна и спорна, али је она једина могућа његова дефиниција”.

већини земаља декриминализован.⁸ Данас би постојање таквог кривичног дела у модерним кривичним законодавствима било апсурд, али нека од њих уводе нову инкриминацију која је на граници деликта мишљења: негирање холокауста.

Ова веза културе и начина на који се операционализује појам злочина / криминалитета није карактеристична само за различите историјске епохе. Манифестује се и у истом историјском раздобљу у коме државе на сличном степену развоја, са бројним испреплетаним привредним и другим везама, сличним бројем становника ... имају различита кривична законодавства⁹.

Даље, култура одређује не само која ће се понашања сматрати непожељним, него и то на који начин ћемо на таква дела одговорити. На нека се реагује неформално (бојкот заједнице, посредовање мировних већа, подсмех, критика), док се за друга сматра да је неопходан много озбиљнији одговор – оличен у деловању органа формалне социјалне контроле (полиција, тужилаштво, судови, казнени заводи) којима су доступна различита, законом прописана, средства и процедуре. Култура једног друштва, дакле, у овом другом случају, одређује прво који од два основна вида реговања ће бити примењен, а затим и који од њихових модалитета се сматра адекватним.

Када се ради о првој дилеми – формална или неформална реакција – већина модерних друштава, чак и када то није неопходно, посеже за механизмима кривичног права иако би неформална реакција била сасвим довољна. Тако кривично правно реаговање уместо крајњег средства (лат. *ultima ratio*) постаје – без икакве потребе – основно средство (*prima ratio*) са свим негативним последицама таквог приступа¹⁰.

Када се ради о формалној реакцији, кључан појам за њено разумевање је *динамика инкриминација*. У питању је процес који се одвија у посебним делу¹¹ кривичног права дате земље у које се уносе нове инкриминације (*инкриминализација*)¹²

8 Интересантно је да је ова инкриминација у кривичном праву Југославије задржана све до Другог светског рата.

9 То даје за право Хегелу (Hegel) (2001: 176) који у 218 параграфу своје *Филозофије права* тврди да сваки кривични закон одражава своје време и стање грађанског друштва у том периоду.

10 Видети: Stojanović, Z. (2016) *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Beograd: Pravni fakultet UB, str. 128.

11 У њему су садржана сва кривична дела и за њих забрањене санкције.

12 Као пример може се навести инкриминација која је плод новог доба која није постојала у ранијим временима – злостављање животиња.

или се нека до тада санкционисана понашања изузимају из кажњиве сфере (*декриминализација*).¹³

Уз то, систем вредности као битан елемент културе одређене средине одређује који ће од модалитета санкционисања бити примењен; при томе се примењује начело сразмерности – тако да тежини дела и ступњу кривице учиниоца одговара и тежина санкције. Кроз најдужи период људске историје формални систем реаговања за најтежа дела је одређивао смртну казну, при чему се и у Старом и Средњем веку сматрало да ни одузимање живота преступнику није довољно, па су осмишљени квалификовани облици њеног извршења који су му наносили додатне патње и/или срамоћење (јавно извршење смртних казни које се претварало у садистичке спектакле)¹⁴.

На прелазу из Средњег у Нови век, долази до постепеног напуштања телесног кажњавања преступника и смањења броја кривичних дела за која се прописује смртна казна и у пенални систем се постепено уводи лишење слободе као санкција. Већина аутора овај заокрет тумаче променом вредносног система тог доба, док други сматрају да је у питању пример рационалног приступа младе грађанске класе која је увидела да је пробитачније затварати преступнике и наметнути им обавезу да раде (концепт „казнионица – фабрика”)¹⁵ него их сакатити или убијати јер се тиме само повећава број лица којима се мора пружити социјална помоћ.

Постепено, казна затвора је преузимала примат у казненом систему и, нарочито после Другог светског рата када је под утицајем аболиционистичких идеја дошло до укидања смртне казне у великом броју држава¹⁶. Последњих деценија, јача нови покрет – за ограничење примене лишења слободе као кривичне санкције и њену замену другим ван институюционалним мерама („алтернативе казни затвора”)¹⁷.

13 Кривични законик Краљевине Југославије и послератно југословенско кривично законодавство је све до деведесетих година XX века садржало кривично дело „завођење” – које се састојало у навођењу женског лица на обљубу лажним обећањем брака.

14 О каквим се зверствима ради, довољно је прочитати документ цитиран у уводним деловима познатог Фукоовог (Foucault) (1977) рада о историјату казне лишења слободе који се односи на јавно извршење смртне казне у Паризу марта 1757. године.

15 Разрађујући идеје Руша и Кречмера (Rusche and Kirchheimer, 1939), посебно су је афирмисали Мелоси и Параварини (Melossi and Pavarini, 1981).

16 Тренутно, од 158 независних држава, запрећена је у 58 (укључујући: САД, Кину, Јапан, Индију; од европских земаља само у Белорусији).

17 Утицај овог „новог аболиционизма” нарочито је снажан у скандинавским земљама (видети: Christ, 1981; Mathiesen, 1990) и Холандији

Овај, веома упрошћен¹⁸, приказ трансформација у казненом систему треба допунити још неколиким констатацијама која се тичу нашег времена.

Пре свега, казнени системи модерних држава веома се разликују и садрже врло противречне тенденције. То се може видети и на примеру Старог континента на коме се озбиљне разлике уочавају и међу државама чланицама Европске уније¹⁹. На методолошком плану, ово има значајну последицу: и данас се као један од најзначајнијих поступака у проучавању криминалитета користи компаративни (или, како га неки аутори означавају „крос-културни“) метод.

Доста оптимистичка слика која указује на то како су се савремене државе на правном терену одрекле ретрибутивног реаговања на криминална дела и почела уважавати људска права преступника, само је делимично тачна. Развијена друштва развила су, упоредо са наведеним трендом другачије, софистиковане начине контроле који из основа угрожавају права човека иако не представљају класичне кривичне санкције. Тако се, сматра Дејвид Гарланд, у најразвијенијим државама које врше одлучујући утицај на трендове контроле криминалитета у остатку света²⁰, изграђује „култура контроле“ у којој се запажају два тренда. Један он назива „адаптивна стратегија“ у којој се акценат ставља на превенцију и партнерство државних органа са грађанима (*preventive partnership*), а друга на јачању свеобухватне контроле и кажњавању (*punitive segregation*) у чијем темељу је онеспособљавајуће затварање које је дизајнирано да узврати учиниоцу за нането зло и да га за што дуже време искључи из друштва. За тему којом се бавимо у овом раду, кључна је констатација овог аутора да је за претпоставка делотворности ове друге стратегије обезбеђење културне и социјалне подршке²¹. Када то имамо у виду, постаје јасније зашто се у модерним

(Hulsman, 1982), мада су на ширење тих идеја утицали и британски и амерички (Pepinsky, 2006) аутори.

18 Поред успона на нормативном плану, имао је и падове које овде не можемо детаљно приказати, али треба поменути експесе који су везани за тоталитарне државе XX века у којима су поништени основни приципи права не само на националној територији, него и у окупираним земљама широм Планете.

19 То отвара и питање могућности хармонизације или чак унификације тих система.

20 У томе је и апурдност ситуације у којој стратегије контроле злочина у државама са навишим стопама криминалитета у свету (САД) и на европском Континенту (Уједињено Краљевство) служе као узор осталим земљама у којима су стопе далеко ниже.

21 Garland, D. (2001) *The Culture of Control – Crime and Social Order in Contemporary Society*, Chicago: University of Chicago Press, p. 141.

друштвима тако често јављају таласи моралне панике²², како је у том застрашивању грађана дошло до симбиозе власти и медија и зашто је (са ретким изузецима) данас у свету казнени популизам владајући тренд у јавним политикама контроле криминалитета²³.

Развој идеја о односу културе и криминалитета

У криминолошкој литератури се најчешће наводи како су први допринос проучавању односа наведених феномена дали амерички аутори, припадници Чикашке школе, но одмах треба рећи да је ово само делимично тачно. Јер њиховим ставовима претходили су радови многих умних аутора, чак и из периода пре настанка криминологије. При том се пре свега мисли на социолошки оријентисане ауторе франкофонског говорног подручја.

Европски зачетници

Један од оснивача криминологије Белгијанац Адолф Кетле (Quêtelet) средином XIX века указивао је да земље у којима долази до мешања људи, као и области где индустрија и трговина повезују мноштво индивидуа, истовремено и средине у којима се осећа „неједнакост среће и благостања”, због чега је број злочина у њима велики²⁴.

Његове идеје инспирисале су двојицу Француза – великана друштвених наука. Први, Габриел Тард (Tarde) је са својим учењем о подражавању као кључу за разумевање генезе злочина, о томе како се криминална понашања представника виших друштвених слојева подражавају од оних на нижим, о моди у граду и навици на селу и о криминогенези младих људи који постепено прерастају у криминалце²⁵ оставио је значајно наслеђе у друштвеним наукама.

Наведена констатација још више важи за Емила Диркема (Durkheim) који је девијантна и криминална дела довео у везу са стањем безакоња („аномије”) у друштву. Као припадник функционалистичког приступа друштву, он сматра да је подела рада довела до атомизације нормативног система и управо у томе види објашњење стања криминалитета у

22 Појава коју је још 1972. први описао Стенли Коен (Cohen) у познатом раду о „народним непријатељима и моралној паници“ указујући на начин на који је један вандалистички испад у енглеском летовалишту прерастао у драматичан проблем читаве нације.

23 Видети: Ignjatović, Đ. (2017) Kazneni populizam, u: *Kaznena reakcija u Srbiji- VII deo*, Beograd, Pravni fakultet UB, str. 11.

24 Quêtelet, A. (1842) *Sur l'homme et de developpment de ses facultés ou essai de physique sociale*, Vol 1., Paris, Bachelier.

25 Tarde, G. (1890) *La philosophie pénale*, Paris, Maloine éditeur, p. 221.

њему. Зато су то нормалне, а не патолошке појаве и то би се могло променити само уколико се опет оствари стање у коме сви чланови друштва деле вредности истог нормативног система²⁶.

*Амерички допринос – припадници
Чикашке школе и настављачи*

Овде ће бити представљене три теоријске оријентације у САД која за предмет овог рада имају посебан значај: теорије о друштвеном притиску, оне о учењу криминалног понашања и – најзад – схватања о културном сукобу и поткултурама.

Теорије о друштвеном притиску

Диркемово објашњење стања безакоња у грађанским друштвима било је узор Роберту Мертону (Merton) да створи своју теорију аномије и то у време Велике економске кризе која је из темеља пољуљала не само америчку привреду, него и саму идеју друштвеног прогреса. Објашњење криминалитета у САД тог доба овај аутор тражи у нескладу друштвено наметнутих циљева и доступних легитимних средстава да се они постигну. Америчко друштво намеће појединцу као циљ успех у животу, другим речима – да се обогати. Они који тај циљ могу постићи легитимним средствима понашају се конформистички. Но, највећи део становника налази се у ситуацији да легитимним средствима (наследство, образовање, успех у свету спорта или забаве и сл.) не може остварити наведени циљ. У таквој ситуацији, они – у зависности од тога да ли одустају од средстава (1), циља (2) или и једног и другог (3,4) – прибегавају девијантном понашању које поприма неколико модалитета (иновација, ритуализам, повлачење и побуна)²⁷.

Овакав приступ био је коришћен превасходно за објашњење криминалитета малолетника из нижих друштвених слојева и ту почињу озбиљне критике да је непримењив за разумевање зашто припадници виших друштвених слојева врше толико опасних кривичних дела²⁸. За нашу тему је од већег

26 Durkheim, E. (1893) *De la division du travail social- étude sur l'organisation des sociétés supérieures*, Paris, F. Alcan.

27 Merton, R. (1938) Social structure and anomie, *American Sociological Review*, No 3.

28 Један од аутора о коме ће бити речи у наставку излагања – Едвин Сатерленд (Sutherland) (1940) – у својој чувеној адреси Америчком криминалошком друштву из 1939. године увео је у криминологију појам „криминалитет белог оковртаника” за злочине које врше лица из највиших друштвених слојева.

значаја критика Мертоновог полазног става да у америчком друштву постоји консензус по коме је обогатити се („новац = успех“) једини културом наметнути циљ. Тиме се, како истичу Дејвид Даунс и Пол Рок (Downes and Rock) занемарује да и у САД постоји мноштво људи који не усвајају овакав вредносни систем и чак се боре против њега²⁹.

Теорије о учењу криминалног понашања

Са друге стране, Тардове идеје развио је касније Едвин Сатерленд који је творац теорије о диференцијалној асоцијацији (различитом повезивању) као основу за разумевање криминалног понашања. По њему, такво понашање се учи и то у групама састављеним од блиских лица. Основна Сатерлендова идеја је да појединац постаје делинквент због јачег утицаја ставова у прилог кршења закона у односу на оне који говоре у прилог њиховог поштовања. Што је интензитет утицаја криминалних група већи, појачава се и вероватноћа да ће појединац одабрати противзаконито понашање. То се јасно види из следећег цитата који показује да аутор, објашњавајући стање криминалитета у САД на специфичан начин укључује у анализу и културни конфликт:

„У неким заједницама, појединац је окружен лицима која која увек схватају правне норме као правила која треба поштовати, док је у другим окружен онима чија схватања погодују кршењу правних правила. У нашем америчком друштву, ове дефиниције су скоро увек помешане, а као последицу имамо културни конфликт у вези са правним нормама”³⁰.

Ову концепцију касније је разрадио Роналд Ејкерс (Akers) који ствара теорију диференцијалне асоцијације – појачавања која се такође полази од идеје да је криминално понашање научено, али уноси две нове категорије – кажњавање и награђивање. Као и његов претходник, Ејкерс сматра да је за преузимање образаца криминалног понашања кључно учење техника вршења злочина и учење дефиниција које појединца мотивишу да крши закон. Термин „дефиниције” он своди на „нормативно значење које се даје одређеном понашању”. Кроз процес диференцијалног појачавања ми учимо да су нека понашања одговарајућа, дозвољена и да за последицу имају награђивање. Наравно да култура,

29 Downes, D. and Rock, P. (2003) *Understanding Deviance*, 4th ed., Oxford: Oxford University Press, p. 161

30 Sutherland, E. (1939) *Principles of Criminology*, 3rd ed., Chicago: University of Chicago.

односно вредносни систем дате заједнице одређује која су то понашања, за разлику од оних која доводе до кажњавања³¹.

Теорије о културном сукобу и о поткултурама

Селиново објашњење културног сукоба

Као и претходна, и ова гледишта просторно су везана за град Чикаго. Он је крајем деветнаестог и у првој половини XX века био нека врста „криминолошке лабораторије под ведрим небом” пре свега због огромног таласа (унутрашње и међународне) имиграције који га је заплуснуо. Због тога је настао сукоб вредности и норми између староседелаца и „дошљака”, па се пошло од претпоставке да су културни живот појединца, веровања и вредности које усваја кључни за начин на који ће се он понашати.

На оваквим темељима један научник шведског порекла ствара нови правац у криминологији. Био је то Торстен Селин (Sellin) који у књизи *Културни конфликт и криминалитет* полази од става да се човек рађа у одређеној култури са способношћу да разуме своје релације са другим људима. Обдарен је способношћу да схвати и апсорбује идеје које садрже одређена значења – обичаје, веровања, артефакте – једном речи елементе дате културе – који временом постају део његове персоналности³². Део овог процеса културне трансмисије је стварање свести шта је нормално (дозвољено), а шта абнормално (погрешно) и ово сазнање је основ за прихватање датих норми понашања³³. Такође, у том процесу група поставља баријере кршењу норми и што је више одлучна у неприхватању таквог понашања, она испољава значајнији „потенцијал отпора” (*resistance potential*).

Полазећи од других аутора који су се бавили групама чији културни кодекс се разликује од оног који у америчком друштву доминира (нарочито се осврће на истраживање које је спровео Клифорд Шо (Shaw)³⁴, 1929. године о дистрибуцији криминалитета и осталих социопатолошких појава у Чикагу) он објашњава какве последице изазива долазак црнаца у староседелачку средину у којој доминирају белци или Корзиканца у Њујорк³⁵.

31 Akers, R. (1985) *Deviant Behavior – A Social Learning Approach*, 3rd ed., Belmont: Wadsworth Publ., p. 39.

32 Sellin, T. (1938) *Culture Conflict and Crime*, New York: Social Science Research Council, p. 25.

33 Кривично законодавство у свему томе има одређену, иако не битну улогу.

34 Shaw, C. (1929) *Delinquency Areas*, Chicago: University of Chicago Press.

35 Sellin, T, op. cit. p. 63.

Суштина је, сматра он, у томе што сукоб норми различитих културних кодекса може бити доведен у везу са настанком злочина и то у три ситуације: а) када се кодекси сукобе на граници различитих културних подручја; б) када се правна правила једне културне групе прошире на територију друге; и в) када чланови једне културне групе мигрирају у другу³⁶.

Селин се позабавио криминалитетом имиграната у САД³⁷ и указао на различите врсте дела и мотивацију за њихово извршење код припадника прве и друге генерације уселе-ника. Истовремено је указао и на оно што криминолози често занемарују: да то што је неко рођен у одређеној држави (он наводи пример лица пореклом из Чехословачке) не значи да је истовремено и припадник већинских народа те земље (у конкретном случају, може бити и Немац, Јеврејин, Пољак...)³⁸. Још је већи проблем да истраживањима која наводе као категорије „Медитеранце”, „Нордијце” или чак „Европљане”³⁹. Овим се скоро потпуно онемогућава проучавање специфичних културних образаца који су важни за објашњење криминалитета одређених група јер игнорише породичну солидарност, религиозна убеђења, однос полова, норме сексуалног морала, навике у погледу исхране и злоупотребе неких супстанци, начин коришћења слободног времена, склоности ризичном понашању – што су све чиниоци који утичу на криминалитет припадника тих група.

Теорије о поткултурама

Иако Селин не користи израз „поткултуре” за означавање мањинских група чије се нормативни систем не поклапа потпуно са доминантним (за разлику од „контракултура” које се од овога разликују у битним цртама, чак су некада његов антипод)⁴⁰, он је био дубоко свестан њиховог постојања и

36 Део књиге у коме Селин (2009: 249) наводи изванредне примере сукоба културних образаца староседелаца САД и већинског, белог, становништва, отпора домицилног становништва законским нормама француских колонизатора у Алжиру и староседелаца у Сибиру прописима нове совјетске власти преведени су на наш језик.

37 Како констатује Елвин Пауел (Powell, 1976: 162) – не само овом аутору, него и другима који су проучавали поткултуре досељеника, узор је био рад двојице зачетника Чикашке школе (Thomas and Znaniecki, 1918:18) у коме су писали о начину прилагођавања пољских сељака имиграната на америчку културу и начин живота.

38 Интересантна је табела на стр. 76 на којој се види да су се по стопи хапшења у 31 америчком граду лица која су дошла из Југославије налазила на 6. месту (иза оних рођених у Грчкој, Литванији, групе са ознаком 'непознато', Пољској и Италији).

39 Исто, стр. 83.

40 Тим Њубурн (Newburn) (2007:196) наводи да је овај израз у наведеном значењу први употребио Албер Коеп, иако је Трашер још 1927. у књизи

снажно је утицао на низ следбеника који су развили његово учење.

Први од њих је Алберт Коен (Cohen) који је у књизи *Делинквентни дечаки – поткултура ганга* покушава да објасни делинквентно понашање америчких младића који припадају нижим друштвеним слојевима. Корен њиховог преступничког понашања налази се у сукобу вредности и културних образаца средње класе (која одлучујуће утиче на оно што се може назвати „општа култура”) и социјалног и материјалног положаја дечака из радничких породица који им онемогућавају да те моделе усвоје. То се види нарочито у школским условима у којима ђаци из таквих средина не могу ни на који начин достићи резултате деце из средње класе чији родитељи су им омогућили да у школу дођу припремљени у сваком погледу. Млади из радничких породица не успевају да достигну наметнути модел (статусна депривација) и због тога су фрустрирани⁴¹. Тиме Коен објашњава њихово негативистичко, злонамерно и не утилитарно понашање, окренутост тренутном задовољству („овде и сада – уместо у будућности”)⁴². На том основу настају младалачки гангови и касније малолетничке банде, а у том процесу велику улогу има преузимање ставова о преступничком понашању (кроз процес трансмисије вредности) из делинквентне поткултуре⁴³.

Један други научник бави се такође културом нижих слојева и пише о младалачким ганговима које чине дечаки из радничке класе. За разлику од Коеновог објашњења, Волтер Милер (Miller) сматра да је уместо израза „делинквентна поткултура” боље користити „поткултура ганга” и сматра да она не настаје као вид отпора доминантној култури, већ почива на сопственим вредностима која аутор назива „фокусним интересовањима” и означава их изразима „невоља”, „жилавост”, „препреденост”, „узбуђење”, „судбина” и „аутономност”.

Милер сматра да је основни проблем радничких породица одсуство оца (било да су у питању једнородитељске породице или је он физички одсутан из дома). У тој ситуацији,

о ганговима малолетника писао о том феномену.

41 Видети: Walklate, S. Perspectives in criminological theory, in: *Criminology-A Reader*, eds. Jawkes, Y. and Letherby, G. (2006), London: Sage Publishing, p. 25.

42 Williams, F. and McShane, M. (1993) *Criminology Theory – Selected Classical Readings*, Cincinnati, Anderson Publ., p. 95.

43 Cohen, A. (1955) *Delinquent Boys – The Culture of the Gang*, New York, Free Press, p. 129.

изостаје неко од кога ће деца видети како се понаша мушкарац, па су физичка разрачунавања и други видови преступничког понашања таквим дечацима средство да изграде идентитет мушкарца⁴⁴.

Средином седме деценије прошлог века појавила се позната књига *Поткултура насиља* једног америчког социолога – Марвин Волфганг (Wolfgang) – и италијанског психијатра – Франко Фераци (Ferracuti) – који су тврдили да се постојањем специфичне поткултуре може објаснити велики део криминалитета младих, а нарочито насилнички. Указују на сукоб вредности доминантне културе и „поткултуре насиља” чији припадници много већи значај придају части у односу на то како је вреднује остали део друштва⁴⁵. Ова поткултура упућује на то у ком виду (аутори наводе бројне примере модела насилничког криминалног понашања у свету – од Колумбије, Индије – до европског Медитерана) и према коме смемо испољити агресивност, а са друге стране врши притисак на своје припаднике како треба да се понашају у датој ситуацији⁴⁶.

На наведене идеје наслања се америчка ауторка Лин Кертис (Curtis) која настоји да објасни чињеницу да је стопа насилничког криминалитета црнаца у САД далеко виша од њихове заступљености у популацији те државе. Један од разлога она види у постојању посебне поткултуре у којој се на карактеристичан начин схвата мушкост. На криминално понашање утичу и вербалне способности појединца: захваљујући њима, они у свакодневном животу лакше остварују циљ – док су они који их не поседују приморани да употребљавају насиље. У анализу укључује и друге чиниоце којима објашњава криминалитет црнаца, па говори и о положају који имају у друштву, али и о томе да не треба занемарити ни утицај личних чинилаца. Из свега, она изводи закључак да околина ствара одговарајући модел преживљавања, поткултура којој припадају даје им идеје и интерпретације стања у коме се налазе а личност модел понашања које ће изабрати⁴⁷.

У новијој литератури се за објашњење агресивности младих користи и појам *крug насиља*. По овом схватању, агresiју

44 Miller, W. (1958) Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency, *Journal of Social Issues*, No. 3, p. 5.

45 Волд (Wold) и Бернард (Berenard) (1986:215) посебно наглашавају да ова разлика долази посебно до изражаја код убица који нису унапред планирали дело нити су озбиљно душевно поремећени,

46 Wolfgang, M. and Ferracuti, F. (1967) *The Subculture of Violence*, London, Social Science Paperbacks.

47 Curtis, L. (1975) *Criminal Violence- National Patterns and Behavior*, Lexington, Heath, passim

испољавају млади који су социјализовани у поткултури насиља и наследили насилничке склоности својих родитеља. За припаднике те поткултуре насиље је начин на који они покушавају да реше своје интерперсоналне размирице. Идеологије такве поткултуре настаје као реакција на животне услове које карактерише сиромаштво, маргинализација и расизам⁴⁸.

Ричард Кловард (Cloward) и Лојд Олин (Ohlin) ослањајући се на идеје Селина, али и још неколико америчкох криминалога⁴⁹ стварају теорију о делинквенцији и могућности. У књизи под тим насловом, они пишу о ганговима делинквентна и констатују постојање три врсте поткултуре младих: – криминална (настаје на подручјима на којима организовани криминалитет цвета); конфликтна (везана је за области у којима млади немају криминалне узор и због тога своју фрустрацију условима у којима живе изражавају учешћем у насилничким бандама вршњака); повлачења (резервисана за младе који нису успели да се афирмишу ни у свету конформиста, нити у криминалној и конфликтној поткултури, па се одају скитњи, просјачењу, алкохолу и наркотицима). Због тога би се ова последња могла назвати и „поткултуром подвијеног репа” или „поткултуром губитника”. Ова теорија, не само да указује на неоснованост лаичког мишљења по коме свако ко не успе у легитимном друштвеном контексту, аутоматски постаје професионални криминалац, него потенцира и значај утицаја медија и популарне културе у кримногенези младих преступника.

Аутори који су покушали да евалуирају ову теорију дошли су до интересантних закључака. Тако Дејвид Браунфилд (Brownfield) констатује да су дечаки из ниже класе много склонији да глумаре и бесциљно стоје на уличним угловима. Са друге стране, млади црнци су опседнути жељом да воде активан сексуални живот. Млади у ганговима високо вреднују оне који су неустрашиви у физичким обрачунима, али се дистанцирају од наркомана свог узраста⁵⁰.

Интересовање за поткултуру малолетничких гангова постоји и у наше време. Тако Бурфенд и Бартуш (Burfeind and

48 Taylor, S. (2016) *Crime and Criminality – A Multidisciplinary Approach*, London, Routledge, p. 413.

49 Мертон („аномија“), Шоа и Мекеја („културна трансмисија”) и Катерленда („диференцијална асоцијација”; Видети: Walklate, S. (2003) *Understanding Criminology – Current theoretical Debates*, 2nd ed., Midenhead: Open University Press, p. 22.

50 Brownfield, D. (1996) Subcultural theories of crime and delinquency, in: *Criminological Controversies – A Methodological Primer*, Boulder: Westview Press, p. 112.

Bartusch) пишу о културалном контексту и организационој структури ових група и (уз личне особине чланова) као факторе са којима су повезане наводе: заједницу, породицу, школу и групе вршњака⁵¹.

Наведени рад је само један од прилога проучавању поткултура младих које су у центар интересовања криминолога дошле средином прошлог века. Тинејџерску поткултуру Ралф Ингланд (England) назива „мушким протестом” и њена битна црта је опседнутост новцем и статусним симболима оличеним у скупим одевним и сличним производима⁵². Млади, постају део доколичарске класе коју карактерише нескривени хедонизам, зависност од музике и средстава која омогућавају снажна узбуђења. Уважавају само материјалне вредности одн. новац као највиши циљ⁵³. Маркус Фелсон (Felson) тврди да су млади у модерним друштвима ослобођени обавезе рада и неспремни за легитимну репродуктивну функцију кроз ступање у брак а, са друге стране, морају своју енергију потрошити на неки начин⁵⁴.

Како наводи већ цитирани Дејвид Браунфилд (Brownfield), после указивања Вилијема Чемблиса (Chambliss) седамдесетих година XX века на то да је премало социолошких студија посвећено теми млади и аутомобили, брачни пар Швендингерови (Schwendingers) су се њоме позабавили деценију касније. Утврдили су да је опседнутост аутомобилима централна категорија адолесцентне поткултуре јер им они симболишу независност, статус и моћ. Такође, пружају им могућност да се ризично понашају, па често возе у пијаном стању, олакшавају им сексуалне авантуре и воде их у кршење саобраћајних прописа⁵⁵.

Џон Хаган (Hagan) указује да поткултура младих није јединствена категорија. Унутар ње издваја два облика: а) прву карактеришу активности попут крађе, вандализма и учествовање у физичким обрачунима (одлука да се у оваквим активностима учествује зависи од тога колико им оне

51 Burfeind, J. and Bartusch, D. (2016) *Juvenile Delinquency – An Integrated Approach*, 3rd ed., London: Routledge, p. 314.

52 Довољно је само погледати колико је простора намењено рекламирању производа намењених младима у пропагандним кампањама, па разумети колико је важна ова популација конзумента.

53 England, R. (1959) A theory of middle class delinquency, *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, vol. 50.

54 Felson, M. (1994) *Crime and Everyday Life – Insight and Implications for Society*, Thousand Oaks, Pine Forge Press, p. 78.

55 Brownfield, D. (1996) Subcultural theories of crime and delinquency –in: *Criminological Controversies – A Methodological Primer*, Boulder, Westview Press, p. 115.

задовољства доносе; б) другу „поткултуру провода” обележавају склоност да се учествује у забавама, алкохолисању, глумарењу и бесциљној возњи кола. Укратко: опседнутост колима, сексом и алкохолом⁵⁶.

Лесли Кенеди и Стефен Барон (Kennedy and Baron) су указали на повезаност уличног криминалитета са супкултурама панкера и рокера и, још више, скинхедса и скејтера. Норме њихове поткултуре охрабрују насилничко понашање и изнуђивање силом или претњом уништења материјалних добара. Са друге стране, према жртвама се показује само презир⁵⁷.

У литератури се често наводи како је најбоље објашњење утицаја поткултуре на насилничко понашање младих дао, социолог афро-америчког порекла Елијас Андерсон (Anderson) у књизи *Закон улице* који под снажним утицајем идеја Волтера Милера⁵⁸, врши вишегодишње теренско истраживање у Филаделфији фокусирано на младе из црначких породица. Они осећају очај и отуђеност због чињенице да не уживају било какво уважавање. Андерсон таквим стањем објашњава њихову склоност ка насилничком понашању. Ово важи и за остале младе људе из сиромашних слојева без обзира на расну припадност. У објашњењу механизма њихове насилности, Андерсон у центар ставља два појма: „мужевност” и „поштовање”. Млади људи у насиљу (које често угрожава и њихов сопствени живот) виде начин да се би обезбеде уважавање и статус „правих мушкараца”. Неверовање у полицију и правосудје је још један важан део ове поткултуре. Будући да су за органе формалне социјалне контроле они неважни, одлучују се да лично предузму акте којима штите себе, породицу и пријатеље. Сиромаштво и незапосленост води у отуђеност од званичних институција друштва. Из тог стања које карактеришу предрасуде и дискриминација читавих група људи рађа се, сматра Андерсон, опозициона култура у којој доминира „закон улице” као начин њихове адаптације на несигурност у локалној заједници гета⁵⁹.

56 Hagan, J. (1991) *The Disreputable Pleasures – Crime and Deviance in Canada*, 3rd ed., Toronto, McGraw-Hill, passim

57 Kennedy, L. and Baron, S. Routine activities and a subculture of violence, in: *Canadian Delinquency*, eds. Creechan, J. and Silverman, R. (1995), Scarborough, Prentice-Hall, p. 217.

58 Волш (Walsh) и Хемменс (Hemmens) (2008:115) посебно инсистирају на томе да је Андерсон у радовима Милера пронашао идеје водиле које је разрадио у свом раду.

59 Anderson, E. (1999) *Code of the Street- Decency- Violence and Moral Life of the Inner City*, New York: W.W. Norton & Co., p. 323.

Поред овде изложених поткултура младих и имиграната⁶⁰, постоје и поткултуре које се стварају на основу полне / родне припадности, националног и расног порекла⁶¹, као и поткултуре припадника одређених професија. Иако би излагање о некима од њих, нарочито о овој последњој⁶², било од значаја за тему којом се бавимо у овом раду, очекивани обим рукописа не дозвољава детаљније објашњење њихових веза са криминалитетом.

Британска Културална криминологија

Новије културолошке теорије („Нова културална криминологија”) настају крајем XX века и обично се сматра да су утемељене чланком Џефа Ферела (Ferrel) *Култура, злочин и културална криминологија* из 1995. године. Ту он износи тврдњу да је криминално понашање производ културе средине у којој се јавља и да су криминални садржаји све чешћи у културним творевинама модерних друштава (*Crime as Culture & Culture as Crime*)⁶³. Исте године он са Клинтонем Сандерсом (Sanders) приређује монографију која се бави везама културе и криминалитета – од медијске слике злочина, различитих поткултура – до музике и митова⁶⁴. Ова књига може се сматрати истинским почетком британске

60 О којој је међу првима писао Селин. За разлику од њега, Џорџ Волд (Vold, 1958) сматра да је злочин резултат сукоба интересних група од којих је једна она која има легислативну моћ (да доношењем закона одреди шта је забрањено) и осталих чланова друштва који ту могућност немају. Он истовремено указује да малолетнички гангови настају из конфликта младих људи са вредностима које намеће култура одраслих; Видети: Barkan, S. (2009) *Criminology – A Sociological Understanding*, 4th ed., Upper Saddle River, Pearson, p. 242.

61 Стивен Баркан (Barkan) (2009:80) указује да је почетком 1960-тих година постало популарно да се висока стопа криминалитета код припадника афро-америчке популације у САД објашњава постојањем поткултуре насиља (схваћене, најједноставније као склоност за примену насиља), која, повезана са породичном структуром, за неке ауторе (Moynihan, 1965) представља кључ за разумевање наведене појаве. Данас већина истраживача сматра да су докази о постојању афро-америчке поткултуре насиља врло оскудни, али за неке, ово објашњење има смисла. Још више је оних који и даље инсистирају на утицају породичне структуре, али не више само кроз одсуство оца из свакодневних активности, него наводе да и стално присуство тог родитеља, чији стрес због незапослености такође може бити фактор који младе води у криминалитет (Harris and Shaw, 2000).

62 При томе је за криминологију од нарочитог значаја поткултура полицајаца – „поткултура иза плавог застора” (Sommerville, 1968) коју карактеришу пре свега солидарност и затвореност.

63 Ferrell, J. (1995) Culture, crime and cultural criminology, *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, No. 2.

64 Ferrel, J. and Sanders, C. (1995) *Cultural Criminology*, Boston, Northeastern University Press, p. 6.

културалне криминологије која се још означава и као 'Бирмингемски правац'.

Иако уобичајен, тај назив је узак јер аутори овог правца нису само сарадници Центра за савремене културалне студије на Универзитету Бирмингем (*Centre for Contemporary Cultural Studies – CCCS*), него и из Лондона (*London School of Economics and Political Science – LSE*)⁶⁵ и низа америчких универзитета.

У Уводним разматрањима, приређивачи указују да им је намера да проуче везе између културне и криминалне праксе у савременим друштвима и наводе да се идеје културалне криминологије наслањају на учења представника Чикашке школе (Сатерланд, А. Коен, Кловард и Олин), представника интеракционизма (Бекер), неколико новијих радова⁶⁶, и посебно – британских културолошких проучавања из 70-тих година XX века⁶⁷.

Значај ове књиге је и у томе што је тематика тринаест радова који су у њој публиковани у великом мери одредила проблеме којима ће се овај правац у криминологији убудуће бавити, а они иду од медијског приказивања злочина и деловања правосуђа – до „домаћег” тероризма, електронског надзора, криминалних идентитета као питања стила, наркомана, припадника гангова, бајкера, неонациста, музике и митолошких монструма⁶⁸. У међувремену објављен је велики број радова аутора који припадају овом правцу, а овде ће бити укратко приказано само неколико.

65 У литератури се у први план обично (Carrabine et al., 2004:83) стављају двојица аутора Дејвид Даунс (Downes) и Стен Коен. Први је веома успешно објаснио „тинејџерску поткултуру” коју карактерише тежња за слободом, уз истовремено одсуство одговорности које имају старији. Она почива на „вредностима подземља” (Downes, 1966: 250); Стенли Коен (Cohen) (1980:XIII) је у већ помињаној књизи о „народним демонима” поткултуру младих означио конзумеристичком и корен јој налази у радничком отпору.

66 Посебно помињу истраживања која је о примамљивости злочина извршио Џеф Кац (Katz) (1998:320). Ради се о проучавању примамљивости злочина за преступника, односно о морално-емоционалној динамици девијантности, која врши притисак на преступника, паралелно са друштвеном хијерхијом.

67 Ferrel, J. and Sanders, C., op. cit, p. 6). Интересантно је да су из овог списка изоставили утицај марксизма (нарочито Грамшија и Франкфуртске школе) на шта указује Хајвард (Hayward) (2012).

68 Видети: Ignjatović, Ђ. и Ljubičić, M. *Mediji i kriminalitet – večita kriminološka tema*, у: *Pravosuđe i mediji* priredili Stevanović, I. и Pavićević, O. (2017), Palić: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 47.

У касније објављеном чланку *Културална криминологија* Ферел⁶⁹ ову научну оријентацију везује за културолошку димензију злочина и контроле криминалитета. Она има суштински значај за разумевање значења, слике (имица) злочина и његове контроле у јавности и однос те представе са стварним карактеристикама ове две појаве. Не задовољава се пуком анализом злочина и његових узрока, већ проучава и представе о криминалитету створене и раширене кроз медије, кампање којима политичари манипулишу страхом просечног грађанина од виктимизације. То је основ за хуманији поглед на злочин и кривично правосуђе, који укључује интерпретацију симболичких значења садржаних у језику, имицу и стилу.

Аутор одбацује критике како културални криминолози нису сагледали стварне структуре друштвене моћи, да романтизују злочин и криминалитет и да су изашли из оквира науке и ушли у сферу таблоидног сензационалног представљања. Културални криминолози, сматра Ферел, само не желе да игноришу чињеницу да савремена средства масовне комуникације представљају најважнији ослонац по коме у наше време грађани стварају представу о криминалитету и кривичној правди. А што се моћи тиче, она се данас не састоји толико у поседовању монопола физичке силе, колико у могућности да људима наметнете своје тумачење света који их окружује. У ту сврху једно крило унутар покрета проучава емоционални одговор на злочин изражен кроз слике страха, узбуђења и задовољства, а друго се бави урбаним појавама какве су поткултура чланова малолетничких банди, творцима уличних графита, бескућницима, уличним музичарима... Уз наведене, у фокусу интересовања су им и велике миграције, географско и културално дислоцирање већих група људи и консеквенце ширења глобалног капитализма.

Један други аутор – Дејвид Кид-Хјуит (Kidd-Hewitt) – бави се утицајем медијског извештавања на културне обрасце понашања младих и могућношћу да виђено (прочитано) послужи као непосредна инспирација да се изврши управо такво дело (*copy-cat crime*). Посебна пажња посвећује се насилничком криминалитету и медијским манипулацијама са страхом грађана које се претварају у „постмодерни спектакл” што утиче на стварање климе угрожености и затварања и избегавања међуљудске комуникације. У овом склопу, своје место имају телевизијске емисије које се баве интригантним реалним злочинима (нпр. *Crimewatch UK*) које, уз игране серије о раду полиције и правосуђа не само

69 Ferrell J. Cultural criminology, *Annual Review of Sociology*, Vol. 25.

да приказују сцене најбруталнијег насиља, него стварају код грађана углавном погрешну слику о деловању органа формалне социјалне контроле⁷⁰.

Године 1999. Мајк Пресди (Presdee) објављује књигу *Културална криминологија и карневал злочина* у којој овом правцу у науци даје у задатак да објасни стање савремене цивилизације коју карактеришу злочин и насиље као феномени који изазивају фасцинацију јер нас емоционално ангажују. Данашње друштво афирмишу благостање и уживање као врхунске културне циљеве, а задовољство се претворило у представу; изнедрило је поткултуру коју назива „други живот људи”, коју карактеришу неограничена слобода, кршење забрана⁷¹ и изазов контролорима. Остали део друштва (аутор га назива „реални живот”) такав начин живота осуђује, а када се ради о владајућим групама прибегава криминализацији тих дела. Такав однос „други живот”, пак, доживљава као нови изазов и подсмева му се указујући да легитимна егзистенција не нуди обичним људима ништа више од принуде, сиромаштва и свих облика дискриминације. То је разлог више да официјелни представници њихов конфронтирајући начин живота означе као „карневал злочина”.

Било би погрешно закључити како је Пресди правдао насиље и нецивилизовано понашање „карневалиста”, а још мање да је пропагирао њихову поткултуру у којој је сврха егзистенције постизање задовољства. Оно што је из његовог схватања битна порука је да злочин не можемо разумети ако игноришемо значај културног амбијента, као и да је окретање главе од маргиналних друштвених група као да не постоје, велика грешка⁷². Медији и сва средства масовне комуникације не могу игнорисати овај сегмент друштва, а криминолози би требало да схвате њихов значај и како је могуће да на њиховом примеру „култура може да убија”⁷³.

Познати аустралијски криминолог Џон Бреитвеит (Braithwaite) стоји на сличним позицијама када тврди да су криминалне поткултуре привлачне онима који су стигматизовани и

70 Kidd-Hewitt, D. Crime and the media. a criminological perspective, in: *From Crime and the Media – The Post-Modern Spectacle*, eds. Kidd-Hewitt, D. and Osborne, R. (1995), London: Pluto Pres.

71 Пожељни су акти уништавања ствари, неморално, нецивилизовано и непредвидиво понашање. Рочер Бурк (Burke) (2009: 304) као неке од таквих наводи: садо-мазохистичке представе, отимачину, безобзирну вођњу, купјутерско хаковање, злоупотребу „рекреативних дрога”, уличне забаве и екстремне спортове.

72 Видети: Ignjatović (2016), нав. дело, стр. 90.

73 Presdee, M. (2000) *Cultural Criminology and Carnival of Crime*, London, Routledge, p.12.

посрамљени јер им пружају емоционалну и друштвену подршку. Учешће у тим групама омогућава појединцима да преузму неки од криминалних модела понашања и даје им аргументе за оправдање својих дела („технике неутрализације” о којима пишу Сајкс и Маца (Sykes and Matza)⁷⁴, што им све олакшава криминалну делатност. Дакле, снажно изражена тенденција ка стигматизовању одређених група људи доводи до формирања и јачања криминалне поткултуре. Други чинилац који потпомаже овај процес је системско блокирање легитимних избора критичном делу становништва⁷⁵.

Закључна разматрања

Међуоднос културе и криминалитета сведен је у раду на само две димензије: а) на који начин култура одређује зону кажњивости (која људска понашања ће бити инкриминирана) и начин на који реагује на таква дела; б) како поједини културни чиниоци утичу на генерисање криминалног понашања. У објашњењу друге групе питања коришћена је богата криминолошка литература – од раних европских социолошки оријентисаних аутора, преко криминолога америчке Чикашке школе и њених деривата – до британске културалне криминологије. Већина аутора наведених оријентација преступничко понашање везује за процесе социјалног раслојавања, миграције и постојање посебних поткултура.

Овде би требало одговорити на питање имају ли наведене истраживања икаквог значаја за оне који живе на овим просторима? Одговор би био: имају и то веома! Оно што се збивало од почетка двадесетог века пружало је изванредну прилику за проучавања ове врсте. Пре сто година формирана је држава Јужних Словена (Краљевина СХС, касније Краљевина Југославија) као мултиетничка и мултиконфесионална по свом карактеру. За две деценије њеног постојања пропали су сви покушаји да се та држава претвори у „лонац народа” какав је постојао у САД. Напротив, разлике између етничких група остале су све до пропасти те државне творевине.

У Другом светском рату на југословенским просторима су забележени људском уму тешко схватљиви злочини са цртама геноцида и то управо према онима који су „другачијег националног опредељења, вере и писма”. И после тог рата и ослобођења, нико се није латио посла да утврди како то да

74 Видети: Sykes and Matza (1957).

75 Braithwaite, J. (1989) *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge, Cambridge University Press, p. 103.

су се према онима који су другачији монструозније односили бивши суграђани но окупатори⁷⁶?

После рата, нова социјалистичка власт се определила за индустријализацију земље, што је довело до замаху процеса урбанизације која је повезана са масовном миграцијом на релацији село – град која је довела до проблема прилагођавања миграната на урбани живот. После Привредне реформе која је носила синтагму „укључивање у међународну поделу рада”, масе наших грађана започели су гастарбајтерски живот у државама Западне Европе (пре свега Немачке и Аустрије), што је такође изазвало културни шок за те људе. Државу су, међутим, интересовале пре свега њихове девизне дознаке, а не како ти људи живе и како им помоћи у прилагођавању. Процес преласка из социјалистичког друштвеног уређења у капитализам, праћен грађанским ратом (и са њим повезаним миграцијама) и наглом променом социјалне структуре (оличеној у „пљачкашкој приватизацији друштвеног богатства) отворио је нове могућности за истраживања о односу културе и криминалитета. Ни оне нису (сем неколико студија о избеглицама и расељеним лицима, о хулиганима на спортским догађајима и о „турбо-фолк” и осталим поткултурама младих), искоришћене.

Почетак XXI века усмерио је десетине хиљада невољника са Блиског и Средњег Истока да прођу кроз нашу земљу, а део се у њој задржао. Ето нове теме за криминолошко истраживање. При том, научници ће се срести са необичном новином: Републички завод за статистику напустио је – из потпуно нејасних разлога – праксу да у својим извештајима наводи држављанство учинилаца кривичних дела? И то управо у тренутку када се, поред сезонских економских миграната из земаља ЕУ који раде на црно у источним деловима земље десетине хиљада страних држављана нашло на нашем тлу.

ЛИТЕРАТУРА:

Akers, R. (1985) *Deviant Behavior – A Social Learning Approach*, 3rd ed., Belmont: Wadsworth Publishing.

Anderson, E. (1999) *Code of the Street – Decency – Violence and Moral Life of the Inner City*, New York: W.W. Norton & Co.

76 Ради „мира у кући” и неговања „братства и јединства”, није било препоручљиво вршити истраживања попут оног које је спровео већ помињани норвешки криминолог Нилс Кристи (1981). Он је докторирао на теми о бруталности припадника норвешких квислиншких јединица који су чували српске заробљенике и понашали се према њима горе од нациста.

- Barkan, S. (2009) *Criminology – A Sociological Understanding*, 4th ed., Upper Saddle River, Pearson
- Berger, A. (2000) The Meaning of Culture, *A Journal of Media and Culture*, No. 2.
- Braithwaite, J. (1989) *Crime, Shame and Reintegration*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Brownfield, D. (1996) Subcultural theories of crime and delinquency, in: *Criminological Controversies – A Methodological Primer*, Boulder, Westview Press.
- Burfeind, J. and Bartusch, D. (2016) *Juvenile Delinquency – An Integrated Approach*, 3rd ed., London: Routledge.
- Burke, R. (2009) *An Introduction to Criminological Theory*, 3rd ed., Cullompton Willan Publishing.
- Carrabine, E. et al. (2004) *Criminology – A Sociological Introduction*, New York: Routledge.
- Chambliss, W. (1989) *State Organized Crime*, The American Society of Criminology, Presidential Address.
- Christie, N. (1981) *Limits of Pain*, Oslo, Universitetsforlaget, Oslo.
- Cohen, A. *Delinquent Boys – The Culture of the Gang*, New York, Free Press, u: *Teorije u kriminologiji*, ed., Ignjatović, Đ. (1955), Beograd: Pravni fakultet UB.
- Cohen, S. (1980) *Folk Devils and Moral Panics*, 2nd ed. London: McGibbon and Kee.
- Cloward, R. and Ohlin, L. (1960) *Delinquency and Opportunity – A Theory of Delinquent Gangs*, New York: Free Press.
- Cohen, A. (1955) *Delinquent Boys – The Culture of the Gang*, New York: Free Press.
- Curtis, L. (1975) *Criminal Violence – National Patterns and Behavior*, Lexington: Heath.
- Downes, D. (1966) *The Delinquent Solution – A Study of Subcultural Theory*, London: Routledge and Kegan Paul
- Downes, D. and Rock, P. (2003) *Understanding Deviance*, 4th ed., Oxford: Oxford University Press.
- Durkheim, E. (1893) *De la division du travail social – étude sur l'organisation des sociétés supérieures*, Paris: F. Alcan.
- England, R. (1959) A theory of middle class delinquency, *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, vol. 50.
- Fairchild, H. (1967) *Dictionary of Sociology and Related Sciences*, Totawa: Littelfield, Adams & Co.
- Felson, M. (1994) *Crime and Everyday Life – Insight and Applications for Society*, Thousand Oaks, Pine Forge Press.

- Ferrell, J. (1995) Culture, crime and cultural criminology, *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, No. 2.
- Ferrell, J. (2006) Cultural criminology, *Annual Review of Sociology*, Vol. 25.
- Ferrel, J. and Sanders, C. (1995) *Cultural Criminology*, Boston: Northeastern University Press.
- Foucault, M. (1977) *Discipline and Punish*, New York: Pantheon.
- Garland, D. (2001) *The Culture of Control – Crime and Social Order in Contemporary Society*, Chicago: University of Chicago Press.
- Hagan, J. (1991) *The Disreputable Pleasures – Crime and Deviance in Canada*, 3rd ed., Toronto: McGraw-Hill.
- Harris, A. and Shaw, J. Looking for Patterns – Race, Class and Crime, in: *Criminology- A Contemporary Handbook*, ed. Sheley J. (2000), Belmont: Wadsworth.
- Hayward, K. (2012) Cultural criminology, in: *Oxford Bibliographies* - <http://oxfordbibliographies.com> (20. 05. 2017)
- Hegel, G. (2001) *Philosophy of Right*, Kitchener: Batoche Books.
- Hulsman, L. (1982) *Peines perdues – le systeme pénal en question*, Paris, Centurion (prev. *Izglubljene kazne- krivični sistem pod znakom pitanja*, Beograd: Pravni fakultet UB.
- Ignjatović, Ѓ. (2016) *Kriminologija*, 13th ed., Beograd, Pravni fakultet: UB.
- Ignjatović, Ѓ. Kazneni populizam, u: *Kaznena reakcija u Srbiji- VII deo* (2017), Beograd: Pravni fakultet UB.
- Ignjatović, Ѓ. i Ljubićić, M. Mediji i kriminalitet – večita kriminološka tema, u: *Pravosuđe i mediji* priredili Stevanović, I. i Pavićević, O. (2017), Palić: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
- Katz, J. (1988) *Seductions of Crime – Moral and Sensual Attractions in Doing Evil*, New York: Basic Books.
- Kennedy, L. and Baron, S. Routine activities and a subculture of violence, in: *Canadian Delinquency*, eds. Creechan, J. and Silverman, R. (1995), Scarborough: Prentice-Hall.
- Kidd-Hewitt, D. Crime and the media. a criminological perspective, in: *From Crime and the Media – The Post-Modern Spectacle*, eds. Kidd-Hewitt, D. and Osborne, R. (1995), London: Pluto Pres.
- King, B. (2001) Social Constructivism, in: *Emerging Perspectives on Learning, Teaching and Technology*, ed. Orley, M. <http://projects.coe.uga.edu/epltt> (21. 07. 2017)
- Krolikowska, J. and Utrat-Milecki, J. Culturally Integrated Studies, in: *European Centre for Penological Studies*, ed. Skriabin, A. (2010), Warszawa: University of Warsaw.
- Mathiesen, T. (1990) *Prison on Trail*, London, SAGE.

- Melossi, D. and Pavarini, M. (1981) *The Prison and the factory – Origins of the penitentiary system*, London: Macmillan Press.
- Merton, R. (1938) Social structure and anomie, *American Sociological Review*, No. 3.
- Miller, W. (1958) Lower Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency, *Journal of Social Issues*, n° 3.
- Moynihan, D. (1965) *The Negro Family – The Case for National Action*, Washington, U.S: Department of Labour.
- Newburn, T. (2007) *Criminology*, Cullompton: Willan Publishing.
- Pepinsky, H. Peacemaking, in: *Essential Criminology Reader*, eds. Henry, S. and Lainer, M. (2006), Boulder: Westview.
- Powell, E. Crime as function of anomie, in: *Social Systems, Crime, Delinquency and Deviance A reader in Structurally Oriented Studies*, ed. Cunt van Manen G. (1976), Washington DC: University Press of America.
- Presdee, M. (2000) *Cultural Criminology and Carnival of Crime*, London: Routledge.
- Quételet, A. (1842) *Sur l'homme et de developpment de ses facultés ou essai de physique sociale*, Vol 1., Paris: Bachelier.
- Rusche, G. and Kirchheimer, O. (1939) *Punishment and Social Structure*, New York: Columbia University Press.
- Sellin, T. (1938) *Culture Conflict and Crime*, New York: Social Science Research Council.
- Shaw, C. (1929) *Delinquency Areas*, Chicago: University of Chicago Press.
- Sommerville, B. (1968) Double standards in law enforcement with the regard to minority status, *Issues in Criminology*, No. 4.
- Stojanović, Z. (2016) *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Beograd: Pravni fakultet UB.
- Sutherland, E. (1939) *Principles of Criminology*, 3rd ed., Chicago: University of Chicago.
- Sutherland, E. (1940) White-collar criminality, *American Sociological Review*, No. 1.
- Sykes, G. and Matza, D. (1957) Techniques of neutralization a theory of delinquency, *American Sociological Review*, No. 6.
- Tarde, G. (1890) *La philosophie pénale*, Paris: Maloine éditeur.
- Taylor, S. (2016) *Crime and Criminality – A Multidisciplinary Approach*, London: Routledge.
- Thomas, W. I. and Znaniecki, F. (1918) *The Polish Peasant in Europe and America- Monograph of an Immigrant Group Organization*, Vol. 1, Boston: Gorham Press.

Vold, G. (1958) *Theoretical Criminology*, New York: Oxford University Press.

Vold, G. and Bernard, T. (1986) *Theoretical Criminology*, 3rd ed., New York: Oxford University Press.

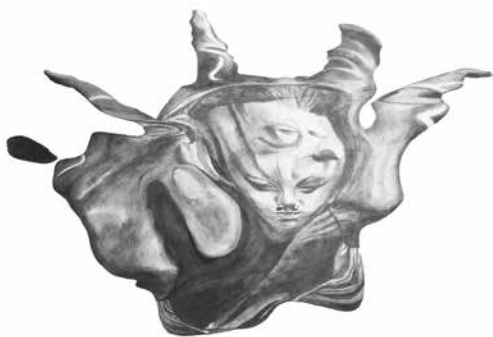
Walklate, S. (2003) *Understanding Criminology – Current theoretical Debates*, 2nd ed., Midenhead: Open University Press.

Walklate, S. Perspectives in criminological theory, in: *Criminology A Reader*, eds. Jawkes, Y. and Letherby, G. (2006), London: Sage Publishing.

Walsh, A. and Hemmens, C. (2008) *Introduction to Criminology – A Text Reader*, Los Angeles, Sage Publ.

Williams, F. and McShane, M. (1993) *Criminology Theory – Selected Classical Readings*, Cincinnati: Anderson Publishing.

Wolfgang, M. and Ferracuti, F. (1967) *The Subculture of Violence*, London: Social Science Paperbacks.

Ивана Живић, *Чудовиште*,
цртеж, графитна оловка на папиру, 100 x 70 cm, 2017.

Ђорђе Ignjatović
University in Belgrade, Faculty of Law, Belgrade

CULTURE AND CRIME

Abstract

The relationship between culture and crime is illustrated by analysing two topics: the first is the influence of culture on determining the circle of incriminated behaviour as well as the way in which society reacts to crime; the second relates to the effect of certain cultural factors on the genesis of criminal behavior. In this paper, the author analyses the most important contributions of European social thought from the end of the 19th and early 20th centuries, to the Chicago School and its followers and, finally, the British cultural criminology. When it comes to the applicability of the above-mentioned criminological schools to the case of Serbia, it is a real detriment that the tectonic changes that have taken place over the past 100 years (two unsuccessful attempts to create a multinational and multireligious society: both in the Second World War and in the civil war in which Yugoslavia was dissolved; intensive industrialization and urbanization that in the middle of the 20th century led to mass migration from the village to the city; the departure of workers into developed countries and their problems of adapting to a different culture; the collapse of the socialist model and the transformation into capitalism through “robbery privatization” which has led to an alarming stratification of the society...) almost failed to encourage scientists to examine how the related changes in the sphere of culture reflected on the state of crime. The latest wave of refugees from the Near and Middle East who went through the territory of the Republic of Serbia (some of them remaining here permanently) opens up new opportunities for such studies; the same is true for the cultural adaptation of tens of thousands of refugees from the territory of the former Yugoslavia and internally displaced persons from Kosovo and Metohija; here we need to mention the subculture of young people, football hooligans, cultural patterns of the so-called ‘turbo folk’ and other youth subcultures. Criminologists in Serbia have, therefore, a multitude of possible subjects of research they should explore.

Key words: *culture, crime, criminality, cultural transmission, subculture, youth, migrations*